

ПРОБЛЕМИ ДЕФИНИСАЊА ЕТНИЧКОГ КОНФЛИКТА

Милош Д. Миленковић
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

По завршетку хладног рата велики број истраживача из различитих дисциплина бавило се етничким конфликтима. Могућност проучавања различитих аспеката подстакла је антропологе, етнологе, политикологе, социологе, социјалне психологе, а све више и теоретичаре међународних односа и студија безбедности да се баве овом проблематиком. Вакуум настао нестанком идеолошке конкуренције попуњен је етничким конфликтима, који су подстакли читав талас теоријских анализа које настоје да их објасне. И поред великог броја радова, изостала је једна свеобухватна и општеприхваћена дефиниција.

Основни циљ овог рада јесте испитивање сазнајног доприноса постојећих дефиниција етничког конфликта. Како је реч о сложеној појави, која отежава посао дефинисања и најупорнијим и најквалификованијим истраживачима, у раду ће, најпре, бити представљене основне карактеристике етничког конфликта које га чине сложеним за дефинисање. Главни део рада посвећен је критичком преиспитивању експланаторног потенцијала постојећих дефиниција етничких конфликта кроз приказ различитих идеја научника који их заснивају на различитим погледима на ову сложу друштвену појаву. На основу критичког приступа може се закључити да ни покушај консесуалног дефинисања не води до прихватљиве дефиниције.

Кључне речи: *етнички конфликт, карактеристике етничких конфликта, дефиниција етничког конфликта*

Увод

У досадашњој историји конфликти су били константна појава у друштву. Они прате друштво од његовог настанка, с тим што се са развојем друштва мењао њихов обим и карактер. Расправе о томе да ли се и како мења природа ратовања старе су колико и сам концепт. Јасно је да се природа ратовања променила. Истраживачи су сагласни да су унутар државни конфликти кроз цео XX век били чешћи него међудржавни конфликти. Мајкл Браун означава унутрашње конфликти као „најпри-

сутњи облику оружаног конфликта у свету”.¹ Ова разлика постала је видљивија у последњој деценији прошлог века, што потврђују и налази бројних истраживања.²

Етнички конфликт дуго је један од главних извора несигурности у свету и све више то постаје. На списку од десет најкрвавијих унутар државних конфликта у XX веку половина су били етнички конфликти, и то у Судану (1963–1972; 1983–2005), Бангладешу (сецесија 1971. године), Руанди (1994), Босни (1992–1995) и Нигерији (1967–1970). Кауфман истиче да је сваки од тих сукоба однео по четврт милиона живота.³ Лејк и Ротчајлд с правом закључују да су „на крају двадесетог века, етнички конфликти без сумње највећи узрок људске патње у свету”.⁴

Дакле, реч је о конфликтима који су тешко решиви, дуготрајни, засновани на интересима или идентитету, или у комбинацији једног с другим. И поред тога, њихово истраживање је занемаривано током хладног рата. Означени као „сукоби ниског интензитета” посматрани су кроз призму претпостављеног конфликта „високог интензитета” између Истока и Запада. Једноставно, истраживачи нису препознали етнички конфликт који се догодио у периоду између 1945. и 1989. године, а на који није утицала глобална динамика борбе двеју суперсила. Идеолошка конкуренција, као доминантни елемент тог периода, ефикасно је отклонила пажњу светске и научне заједнице са етничких конфликта.

Ипак, по завршетку хладног рата „уместо извеснијег светског мира уследила је експлозија етничких сукоба”⁵ који постају фокус великог броја истраживача из различитих дисциплина. У том периоду долази до заокрета у пажњи теоретичара услед нестанка идеолошке конфронтације. Неки од разлога су и велики број цивилних жртава, њихова суровост, упорност и трајност, отпорност на покушаје разрешења, затим заинтересованост међународне заједнице за њих, медијска пропраћеност, када су често означавани као догађаји који су „близу” западном свету. Етнички конфликти постали су једно од главних истраживачких питања око којег су се окупили истраживачи из различитих дисциплина и покренули мултидисциплинарну расправу, око читавог низа питања која се тичу „историје, наслеђа, реалних проблема, криза, економских баријера, неравнотеже моћи, политика, интереса и друштвених раздеоба”.⁶

¹ Michael E. Brown (ed), *The international dimensions of internal conflict*, Center for Science and International Affairs, Cambridge, 1996.

² Ted R. Gurr, Barbara Harff, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Boulder, 1994; Ted R. Gurr, *Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflict*, United States Institute of Peace, Washington, 1993; Scott S. Gartner, „Opening up the Black Box of War”, *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 42, no. 3, 1998, pp. 252-258; Karin von Hippel, *Democracy by Force. U.S. Military Intervention in the Post-Cold War World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000; Mikael Eriksson, Peter Wallensteen, „Armed Conflict, 1989–2003”, *Journal of Peace Research*, vol. 41, no. 5, 2004, pp. 625–636.; Lotta Harborn, Peter Wallensteen, „Armed Conflict, 1989–2006”, *Journal of Peace Research*, vol. 44, no. 5, 2007, pp. 623–634.

³ Stjuart Dž. Kaufman, „Етнички sukob”, у Pol Vilijams (прir.), *Uvod u studije bezbednosti*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, стр. 272.

⁴ David A. Lake, Donald Rothchild, „Ethnic fears and global engagement”, in David A. Lake, Donald Rothchild (eds.), *The international spread of ethnic conflict* (pp. 339-350), Princeton, Princeton University Press, 1998, p. 339.

⁵ Радмила Накарада, „Случај Косова – јединствена произвољност”, *Социолошки преглед*, вол. 41, бр. 3, 2007, стр. 305.

⁶ Марина Илић, „Методе истраживања узрока међународних сукоба”, *Синтезис*, вол. 2, бр. 1, 2010, стр. 50.

Међутим, полазна основа сваког истраживача који се бави етничким конфликтима требало би да буде покушај њиховог дефинисања. И поред тога што је један од најчешће коришћених појмова у друштвеним наукама, још увек не постоји општеприхваћена дефиниција. Уз то, овај појам истраживачи често користе произвољно и слободно, означавајући њиме различите ситуације – од тензија, напетости, преко етносепаратистичког тероризма до спорова различитог интензитета. То је навело неке теоретичаре да га означе као „catch-all појам”⁷ или „стенографијом научника”.⁸ Ипак, различити фактори су скривени иза овог наизглед једноличног појма. Остаје отворено питање: по чему се неки конфликт препознаје као етнички и по чему се разликује од оног који није етнички?

Основни циљ овог рада јесте испитивање сазнајног доприноса постојећих дефиниција етничких конфликта. Како је реч о сложеној појави, која отежава посао дефинисања и најупорнијим и најквалификованијим истраживачима, у раду ће, најпре, бити представљене основне карактеристике етничког конфликта које га чине сложеним за дефинисање. Главни део рада посвећен је критичком преиспитивању експанаторног потенцијала постојећих дефиниција кроз приказ различитих идеја научника који их заснивају на различитим погледима на ову сложу друштвену појаву. Посебно ће бити изложена критика наведених дефиниција, да бисмо на крају дошли до закључка да се до прихваћиве дефиниције не може доћи ни покушајем консесуалног дефинисања овог појма.

Карактеристике етничких конфликта

Може се рећи да је етнички конфликт постао универзална појава, јер не постоји ниједна земља за коју се може рећи да је у потпуности имуна на овај феномен. И то не само земље са слабо развијеном економијом, већ и богате западне демократије суочавале су се или се суочавају с етничким конфликтима различитог интензитета. Изненадна ерупција на десетине етничких конфликта у бившим социјалистичким земљама са несагледивим последицама оставила је утисак да етнички конфликти представљају резултат друштвено-политичких промена насталих након завршетка хладног рата. Поједини теоретичари истичу да је ова „ерупција” резултат „уклањања ауторитарног поклопца”, док други сматрају да је управо пораст демократије примарни узрок новог таласа унутардржавних конфликта.⁹

Ипак, емпиријски је нетачно тврдити да етнички конфликти представљају постхладноратовски феномен, јер су етнички фактори били значајан узрок унутардржавног превирања и током хладног рата. Основни импулс немачке агресије која је водила до Другог светског рата има етничку потпору. Подела Индије која је изазвала масовну људску трагедију је, такође, вођена етничким поделама. Многе државе

⁷ Rodolfo Stavenhagen, *Ethnic Conflicts and the Nation-State*, Macmillan Press Ltd, London, 1996, pp.14-32.

⁸ Michael Hechter, Debra Friedman, Malka Appelbaum, „A Theory of Ethnic Collective Action”, *International Migration Review*, vol. 16, no. 2, 1982, pp. 412-34.

⁹ Graham Smith, „Nationalities Policy From Lenin to Gorbachev”, in Graham Smith (ed.), *The Nationalities Question in the Soviet Union*, Longman Group, London, 1990; Ronald G. Suny, *The Revenge of the Past: Nationalism, Revolution, and the Collapse of the Soviet Union*, Stanford University Press, Stanford, 1993; Ben Fowkes, *The Disintegration at the Soviet Union: A Study in the Rise and Triumph of Nationalism*, St Martins Press, New York, 1997; Seweryn Bialer, „The Death of Soviet Communism”, *Foreign Affairs*, vol. 70, no. 5, 1991-1992.

Азије и Африке искусиле су тешке унутрашње спорове, побуне и грађанске ратове засноване на расним, етно-племенским разликама током хладног рата.

Према томе, реч је о савременом заокрету у пажњи и повећању свести о овој теми, што је довело до утиска да су етнички конфликти постали доминантни у последњој деценији 20. века. И поред тога што су унутардржавни конфликти били значајан извор несигурности током хладног рата, идеолошка конкуренција, која је доминирала у том периоду, успешно је отклонила пажњу светске јавности са овог проблема. То не умањује значај повећаног броја етничких конфликата на придобијање светске пажње након хладног рата. Нема сумње да је деструкција која је настала у новом таласу етничких конфликата имала огроман утицај на целокупну светску заједницу. На исти начин, како је опсесија биполарним ривалством одвратила светску пажњу од етничких конфликата, тако су они испунили вакуум који је настао нестанком идеолошке конкуренције.

Повећана улога и значај етничких конфликата у савременој политици, али и као истраживачког питања, објашњава се одређеним карактеристикама ових конфликата. Једна од најважнијих јесте број етничких конфликата, који је доминантан у поређењу с другим облицима насиља у међународним односима.¹⁰ С друге стране, емпиријска анализа показује да број међудржавних ратова опада током историје.¹¹ Међутим, унутардржавни конфликти, а посебно они с етничким предзнаком, представљају доминантан облик насиља у међународним односима. Иако су били „прекривени” Првим и Другим светским ратом, а затим и хладним ратом, ови конфликти су кроз цео 20. век били чешћи него међудржавни, а посебно је у последњој деценији ова разлика постала израженија.¹²

Још једна важна карактеристика етничких конфликата јесте да они имају моћ преливања и способност да подстакну државе да крену у рат једне против других. Такође, спољашња интервенција чији је циљ спречавање или заустављање конфликта из хуманитарних или безбедносних разлога може лако да претвори етнички конфликт у међудржавни рат. У таквој ситуацији етнички конфликт постаје извор претње безбедности на регионалном и међународном нивоу, јер може да изазове веће сукобе и дестабилизује регион.¹³ Садашњи конфликт у источној Украјини то најбоље илуструје.

¹⁰ Ted R. Gurr, Barbara Harff. *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Boulder, 1994; Ted R. Gurr, "Peoples Against States: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System", *International Studies Quarterly* vol. 38, no. 3, pp. 347-377;

¹¹ Мелвин Смол и Дејвид Сингер истичу да је у периоду од 1816. до 1897. године број ратова по нацији био 1,69, да би тај број пао у периоду од 1898. до 1980. године на 0,75, а унутар тог периода, од Другог светског рата до 1980. године, на 0,23 (Melvin Small, David J. Singer, *Resort to Arms: International and Civil War, 1816-1980*, SAGE Publications, Beverly Hills, 1982, pp. 129-131).

¹² У периоду од 1950. до 1959. године било је 42 унутардржавна конфликта у поређењу са 246 у периоду од 1990. до 1999. године. (Wolf-Dieter Eberwein, „Realism or Idealism, or Both? Security Policy and Humanitarianism”, *WZB Discussion Paper*, No. P 01-307, 2001, Преузето са: <http://econstor.eu/bitstream/10419/49829/1/339880910.pdf>). Такође, у периоду од 1990. до 1996. године од 98 оружаних конфликата у свету, само седам је било између држава, док су преостали били унутардржавни. (Karin von Hippel, *Democracy by Force. U.S. Military Intervention in the Post-Cold War World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, pp. 2-3).

¹³ Leslie H. Gelb, „Quelling the Teacup Wars: The New World's Constant Challenge”, *Foreign Affairs*, vol. 73, no. 6, 1994, pp. 2-6; John G. Ikenberry, „The Cost of Victory: American Power and the Use of Force in the Contemporary Order”, in Albrecht Schnabel and Ramesh Thakur (eds.) *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention. Selective Indignation. Collective Action, and International Citizenship*, United Nations University Press, New York, pp. 85-100.

Такође, етнички конфликти производе материјалне и људске последице које се могу упоредити с онима које настају услед међудржавних ратова. У њима је све већи број цивилних жртава. Почетком XX века 10% ратних жртава били су цивили, а до краја века број се повећао на 95%. У Првом светском рату било је 14%, у Другом светском рату 67%, док се 90-их година, када је највећи број сукоба вођен унутар држава, проценат цивилних жртава повећао на 90%.¹⁴ Стопа цивилних жртава у односу на војне порасла је са 0,8 50-их година до 8,1 90-их година прошлог века.¹⁵ До ове промене дошло је услед повећаног броја етничких конфликата.

На крају, етнички конфликти све више утичу на светску заједницу, јер доводе до фрагментације држава. У највећем броју, ови конфликти настају услед намере етничких група за успостављањем независне државе. Тед Гур примећује да је 68 етничких група водило оружане сукобе за аутономију или независност још током 50-их година прошлог века, не рачунајући бивше европске колоније. Више од трећине ових етничких група током 2001. године наставља да се бори с истим циљем. Постоје још 54 које тренутно траже већи степен аутономије политичким средствима.¹⁶ Осим тога, постоји неколико *de facto* држава или политичких етнитета чији су оснивачи етно-сепаратистички покрети, које међународна заједница још увек није признала. Неки теоретичари изразили су страх још 90-их да би савремени етнички конфликти могли наставити процес фрагментације држава, правећи поређење с распадом Совјетског Савеза и СФРЈ.¹⁷ Постојећи и недавно завршени етнички конфликти управо то потврђују.

Наведене карактеристике етничких конфликата по завршетку хладног рата указују на њихов растући значај, као силе која обликује светску политику, и као претње безбедности. Према томе, теоретичари студија безбедности не смеју више да занемарују ову врсту конфликта. Иако је рат у центру студија безбедности, етнички конфликти не заузимају адекватно место унутар предмета истраживања ове научне дисциплине. Једноставно, етнички конфликт није пронашао своје место унутар широког корпуса питања којима се студије безбедности баве на теоријски и методолошки различите начине. Као одраз незадовољства хладноратовским научним истраживањем овог проблема настаје читав талас научних радова, одмах по завршетку хладног рата са циљем да се надокнади пропуштено.

¹⁴ Beverly Crawford, *The Causes of Cultural Conflict: An Institutional Approach*, in Beverly Crawford and Ronnie D. Lipschutz, (eds.), *The Myth of „Ethnic Conflict“: Politics, Economics, and „Cultural“ Violence*, University of California, Berkeley, p. 3.

¹⁵ Mary Kaldor, Basker Vashee, *Restructuring the Global Military Sector*, Pinter, New York, 1997.

¹⁶ Ted R. Gurr, Monty G. Marshall, Deepa Khosla, *Peace and Conflict 2001: A Global Survey of Armed Conflicts, Self-Determination Movements, and Democracy*, Centre for International Development and Conflict Management, Maryland, 2001, p. 14.

¹⁷ John J. Mearsheimer, „Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War“, *International Security*, vol. 15, no. 1, 1990, pp. 5-56; John J. Mearsheimer, „Why We Will Miss Soon the Cold War“, *The Atlantic Monthly Magazine*, August 1990. Доступно на: <http://www.theatlantic.com/politics/foreign/mearsh.htm>; Pierre Hassner, „Culture and Society“, *The International Spectator*, vol. 26, no. 1, 1991, pp. 136-153; Yosef Lapid, „Culture's Ship: Returns and Departures in International Relations Theory“, in Yosef Lapid and Friedrich Kratochwil (eds.) *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, Lynne Rienner Publishers, London, Boulder, 1996, pp. 3-20; Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Pinter, London, 1993; Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde, *Security a New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998; Meri Kaldor, *Novi i stari ratovi: organizovano nasilje u globalizovanoj eri*, Beogradski krug, Beograd, 2005.

Тешкоће у дефинисању етничког конфликта

Вакуум настао нестанком идеолошке конкуренције попуњен је етничким конфликтима који су, с поменутиим карактеристикама, подстакли читав талас теоријских анализа које настоје да их објасне. Већ у периоду 1990–1991 у часописима *International Security* и *Foreign Affairs* појављују се радови који говоре о ширењу етничких конфликта по завршетку хладног рата и њиховом утицају на безбедност на међународном нивоу.¹⁸ Касније, 1993. године, часопис *Survival* посветио је читав број расправи о узроцима етничких конфликта, условима под којима настају и проблемима које изазивају у међународној заједници.¹⁹ Нека од најзначајнијих дела о етничким конфликтима била су садржана у часопису *International Security* 1996. године, када је овом проблему посвећен читав број.²⁰ Захваљујући делима Оле Вивера и Бери Бузена етнички конфликти проналазе своје место унутар савремених студија безбедности,²¹ али их теоретичари безбедности и даље не проучавају. Расправа покренута 90-их наставља се и данас око читавог низа питања, попут настанка, интензитета и разрешења етничких конфликта. И поред великог броја радова, изостала је једна свеобухватна и општеприхваћена дефиниција.

Етнички конфликт је један од најчешће коришћених појмова у друштвеним наукама којим настоји да се објасни групни антагонизам у плуралним друштвима. Упркос широкој употреби термина, расправа о етничком конфликту показује да је оптерећена теоријским и емпиријским потешкоћама. Отуда је и јасно зашто још увек не постоји општеприхваћена дефиниција. На теоријској равни остаје кључно питање: по чему се неки конфликт препознаје и описује као етнички, као и по чему се он разликује од конфликта који није етнички?

Неспорно је да су стране укључене у етнички конфликт етничке групе. Ентони Смит истиче да етничка група постоји када њени чланови деле следеће карактеристике: „колективно властито име, мит о заједничким прецима, заједничка историјска сећања, један или више диференцирајућих елемената заједничке културе, повезаност са одређеном домовином и осећање солидарности код значајних делова популације”.²² Већина аутора прихвата ово шире одређење етничке групе, јер су у њему садржане све врсте аскриптивних група, како би етничким означили бројне верске,

¹⁸ John J. Mearsheimer, „Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War”, *International Security*, vol. 15, no. 1, 1990, pp. 5-56; Stephn F. Larrabee, „Long Memories and Short Fuses: Change and Instability in the Balkans” *International Security*, vol. 15, no. 3, 1990, pp. 58-91; Stephan Van Evera, „Primed for Peace: Europe after the Cold War”, *International Security*, vol. 15, no. 3, 1990, pp. 7-57.

¹⁹ Barry R. Posen, „The Security Dilemma and Ethnic Conflict”, *Survival*, vol. 35, no. 1, 1993, pp. 27-47; Pierre Hassner, „Beyond Nationalism and Internationalism”, *Survival*, vol. 35, no. 2, 1993, pp. 49-55; Jack L. Snyder, „Nationalism and the Crisis of the Post-Soviet State”, *Survival*, vol. 35, no. 1, 1993, pp. 5-26; Anthony Smith, „The Ethnic Sources of Nationalism” *Survival*, vol. 35, no. 1, 1993, pp. 48-62; David Welsh, „Domestic Politics and Ethnic Conflict.” *Survival*, vol. 35, no. 1, 1993, pp. 63-80.

²⁰ Stuart J. Kaufman, „Spiraling to Ethnic War: Elites, masses, and Moscow in Moldova’s Civil War”, *International Security*, vol. 21, no. 2, 1996, pp. 108-138; David Lake, Donald Rothchild, „Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict”, *International Security*, vol. 21, no. 2, 1996, pp. 41-75; Jack Snyder, Karen Ballentine, „Nationalism and the Marketplace of Ideas”, *International Security*, vol. 21, no. 2, 1996, pp. 5-40

²¹ Ole Wæver and et al., *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Pinter, London, 1993; Barry Bu-
zan, Ole Wæver, Jaap de Wilde, *Security a New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998.

²² Ентони Смит, *Национални идентитет*, Чигоја штампа, Београд, 2010, стр. 40.

расне, секташке, и друге врсте конфликта.²³ Тако Хоровиц истиче да се сви конфликти који укључују аскриптивне групне идентитете (раса, језик, вера, племе или касте) могу означити као етнички.²⁴

Етнички конфликти најчешће се дефинишу као конфликти између етничких група унутар мултиетничких држава, који трају већ неко време и који учесницима у њима изгледају нерешиво. Према Брауну, етнички конфликт је спор о важним политичким, привредним, културним или територијалним питањима између две или више етничких заједница.²⁵ Фентон истиче да етничка димензија представља значајну линију оданости у било којој заједници, мањој или већој. Примећује, такође, да је етнички конфликт прожет непремостивом мржњом много више него трибализам, а разлог томе је што је дубоко укоренен и обојен јаким емоцијама које се често каналишу кроз насиље.²⁶

Међу истраживачима постоји сагласност да је конфликт етнички када учесници у њему бирају стране на основу припадности одређеној етничкој групи, а не из неких других разлога, на пример економских. „Ако сукобљени актери идентификују себе или оне друге коришћењем етничких критеријума”,²⁷ постоје сви предуслови да се један такав конфликт означи као етнички. Џозеф Нај сматра да се ови друштвени сукоби обично називају „етничким ратовима – ратовима у којима зарађене стране себе дефинишу делом у складу са културним одликама као што су језик, вера и слично”,²⁸ односно, како примећује Ставенхеген, када се „национално порекло, вера, раса, језик и други културни маркери користе за разликовање супротстављених страна”.²⁹

Међу ауторима који дефинишу овај конфликт, наглашавајући његов етнички карактер, Стефан Вулф и Карл Кордел дају можда најпотпунију дефиницију етничког конфликта, означавајући га као „облик групног конфликта у коме су циљеви бар једне стране у конфликту дефинисани искључиво у етничком смислу и у коме је главна линија конфронтације једна од етничких разлика, односно у коме бар једна од страна тумачи конфликт, његове узроке и могуће решење дуж постојећих или перципираних етничких разлика”.³⁰ По овом схватању, једна од страна у сукобу је етничка група, док друга може бити или етничка група или држава повезана са доминантном етничком групом.

²³ У складу с тим, под етничким потпадају протестантско-католички конфликт у Северној Ирској и хинду-муслимански конфликт у Индији, затим расни конфликти у САД-у и Јужној Африци, конфликт Тамила и Синхалеа у Шри Ланци, као и између сунитских и шиитских Арапа у Ираку и Пакистану.

²⁴ Donald Horowitz, *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley, 1985, pp. 41–54.

²⁵ Michael E. Brown (ed), *Ethnic conflict and international security*, Princeton University Press, Princeton, 2011.

²⁶ Steve Fenton, „Beyond Ethnicity: The global comparative analysis of ethnic conflict”, *International Journal of Comparative Sociology*, vol. 45, no. 6, pp. 179-194.

²⁷ Ted R. Gurr, *Peoples versus States: Minorities at Risk in the New Century*, United States Institute of Peace, Washington, D.C., 2000, p. 65.; John Mueller, „The Banality of 'Ethnic War'”, *International Security*, vol. 25, no. 1, 2000, p. 42; Charles King, „The Myth of Ethnic Warfare”, *Foreign Affairs*, vol. 80, no. 6, 2001, p. 166.

²⁸ Џозеф Нај, *Како разумевати међународне сукобе- увод у теорију и историју*, Стубови културе, Београд, 2006, стр. 203.

²⁹ Rodolfo Stavenhagen, *Ethnic Conflicts and the Nation-State*, Macmillan Press Ltd., London, 1996, p. 284.

³⁰ Stefan Wolff, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press Inc, New York, 2006, p. 2; Karl Cordell, Stefan Wolff, *Ethnic Conflict: Causes, Consequences, and Responses*, Cambridge Polity Press, Cambridge, 2009, pp. 4-5.

У дефинисању етничког конфликта друга група аутора, поред наведених услова, ставља тежиште на циљеве које етничке групе желе да остваре, попут различитих интереса, политичке моћи или располагања територијом, односно суверенитетом над њом. Јадранка Чачић Кумпес и Јелена Златковић Винтер истичу да се етнички конфликт појављује „онда када две или више етничких група мобилишу своје чланове у циљу борбе за неки одређени интерес”.³¹ Стјуарт Кауфман прецизира и каже да је то „рат који је проишао из борбе за стицање политичке моћи и који укључује етничке маркере попут језика или религије или положаја самих етничких група”.³² Док Ентони Смит примећује да етнички конфликт представља „производ захтева за политичко признање”.³³

Располагање суверенитетом над одређеном територијом поједини аутори виде као кључно у дефинисању етничког конфликта. С разлогом, јер у великом броју етничких конфликта етничке групе (нпр. Тамили, Курди, Баски) настоје да остваре властиту територијалну државу, јер је, у модерном друштву, територијална држава одређујући елемент њиховог постојања. Због тога, према Статису Каливасу, етнички конфликт представља „процес конкуренције над суверенитетом”.³⁴ Нема сумње да је у основи већине етничких конфликта то што етничке групе претендују на исту територију и представљају је као ексклузивно „своју” и „одувек” њима припадајућу.

Добили смо одговор на питање по чему се етнички конфликт разликује од конфликта који није етнички, али нисмо на кључно питање: по чему се неки конфликт препознаје и описује као етнички? Јасно је да то не може бити по пукој чињеници етничке припадности његових актера, јер се тиме, како примећује Срђан Врцан, „пада у замку да се све на неки начин претвори у етнички сукоб. Исто тако то тешко може бити када су циљеви једне стране у сукобу дефинисани у етничким терминима. Нпр. одбрана етничке групе од репресије и репресивне асимилације сама по себи могући конфликт не чини етничким, као што масовни покољ Јермена није био резултат етничког конфликта, као ни рат у Алжиру”.³⁵

Такође, наведене дефиниције нам не пружају могућност да начинимо јасну разлику између, с једне стране, етничког спора, тензија, немира, демонстрација и, са друге стране, етничког конфликта. Мало ко би оспорио етничке конфликте у Северној Ирској, Конгу, Кашмиру, на Косову, Кипру, Шри Ланки. Али, и сложени односи између различитих језичких група у Канади, Белгији и Француској такође су засновани на различитим етничким идентитетима, али се не могу означити конфликтним, а понајмање сличан однос у Швајцарској.

Дакле, поред етничког карактера, други важан критеријум етничког конфликта јесте насиље, односно његов насилни карактер. Управо Карл Кордел и Стефан Вулф, настојећи да отклоне наведене потешкоће, истичу да етнички конфликт постоји када „етнички ор-

³¹ Jadranka Čačić-Kumpes, Jelena Zlatković Winter, Etnički konflikt i razvoj, *Migracijske teme*, vol. 7, br. 2, 1991, стр. 151-152.

³² Stuart J. Kaufman, *Modern hatreds. The Symbolic Politics of Ethnic War*, Cornell University Press, Ithica, New York, 2001, p. 17.

³³ Anthony Smith, „The Ethnic Sources of Nationalism”, *Survival*, vol. 35, no. 1, 1993, p. 48.

³⁴ Stathis Kalyvas, „The Logic of Violence in Civil War”, *LICEP 1 (April 20-23)*, Duke University's, 2000, p. 14. Доступно на: <http://www.yale.edu/macmillan/ocvprogram/licep/1/kalyvas/kalyvaspaper.pdf>

³⁵ Срђан Врцан, „Znakovita zbrka oko etničkog”, i Jadranka Čačić – Kumpes (priр.), *Kultura, etničnost, identitet*, Institut za migracije i narodnosti: Naklada Jesenki i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 1999, str. 33-34.

ганизоване групе прибегавају систематском коришћењу насиља из стратешких разлога³⁶ и тако праве јасну разлику између етничких конфликта и других етничких неслагања која се могу појавити између етничких група. Можда најкомплетнију дефиницију етничког конфликта даје Лук ван де Гор, који под њим подразумева „ситуацију у којој се две или више културно различитих група укључују у отворене међусобно супротстављене насилне интеракције у циљу уништавања, повреде или контролосања својих противника”³⁷.

Према томе, етнички конфликт је насилни конфликт. За ненасилне прикладнији су „појмови попут тензија, спора и узнемирености”³⁸. Такође, насилни нереди и демонстрације се не могу квалификовати као етнички конфликти. Они могу бити „део постојећег етничког конфликта, али могу се јавити и у ситуацијама етничких тензија или спорова, односно, у ситуацији која може повремено да ескалира у насиље, али где насиље није део нормалног репертоара интеракција међу етничким групама или између њих и државних институција”³⁹. Дакле, односи између етничких група током историје могу попримити различите облике (спор, етносепаратистички тероризам, тензија, итд.), али конфликт је само један од њих. Српско-албански односи на Косову и Метохији су током историје прешли кривудава пут сарадње, суживота и неслагања, односно спорова, демонстрација, тензија и тероризма, али до отвореног оружаног насиља дошло је тек у периоду од 1997. до 1999. године.

Дакле, у већини дефиниција етничких сукоба насиље се сматра кључним индикатором. Иако насиље представља неопходан елемент етничког конфликта, јавља се потреба за операционализацијом овог појма. Број смртних случајева може бити показатељ насиља. И заиста, постоји велики број база података које одређују минималан број људских жртава у одређеном периоду, како би се могло говорити о етничком конфликту.

Тако, Шведски међународни институт за истраживање мира (СИПРИ) и Одељење за истраживање мира и сукоба шведског универзитета Упсала начинили су четвороструку класификацију сукоба на основу интензитета, која се може применити и на оне етничког карактера:

- рат или велики оружани конфликт постоји када има најмање 1000 смртних случајева;
- средњи сукоб постоји када се број смртних случајева креће између 25 и 1.000 у одређеној години, али прелази 1.000 током трајања сукоба;
- сукоб ниског интензитета постоји када је насиље спорадично и мањег интензитета;
- озбиљан спор постоји када једна од страна распоређује војне трупе или на други начин демонстрира силу.⁴⁰

³⁶ Karl Cordell, Stefan Wolff, *Ethnic Conflict: Causes, Consequences, and Responses*, Cambridge Polity Press, Cambridge, 2009, p. 5.

³⁷ Luc Van de Goor, et.al., „Introduction to the Themes”, in Luc van de Goor, Kumar Rupesinghe, Paul Sciarone (eds.) *Between Development and Destruction: An Introduction Into the Causes of Conflict in Post Colonial States*, The Netherlands Ministry of Foreign Affairs The Netherlands Institute of International Relations, The Hague, 1996, p. 2.

³⁸ Stefan Wolff, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press Inc, New York, 2006, p. 2; Rogers Brubaker, David D. Laitin, Ethnic and Nationalist Violence, *Annual Review of Sociology*, vol. 24, no. 1, 1998, p. 428.

³⁹ Stefan Wolff, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press Inc, New York, 2006, pp. 2-3.

⁴⁰ Kumar Rupesinghe, Sanam Naraghi Anderlini, *Civil Wars Civil Peace: An Introduction to Conflict Resolution*, Pluto Press, London, 1998, p. 26.

Иако је насиље важан показатељ у процени озбиљности ситуације, ипак оно само по себи не може да објасни у потпуности сложеност етничког конфликта. Подаци о броју смртних случајева и нестанака увек су под сумњом. Осим тога, смртни случајеви и губици нису довољни да објасне интензитет насиља. Јер, насиље је и узрок и последица у конфликтним ситуацијама. Оно се репродукује, јер као одговор на насиље једне стране увек следи освета супротне стране.⁴¹

Покушаји консесуалног дефинисања етничког конфликта

Основни разлог због којег не постоји општеприхваћена дефиниција етничког конфликта јесте што га није лако дефинисати. Реч је о сложеној друштвеној појави, што отежава посао дефинисања и најискуснијим теоретичарима. Ипак, ради се о динамичној појави која је условљена великим бројем разноврсних фактора. С друге стране, актуелност ове појаве често наводи истраживаче на једноставно и непотпуно дефинисање, које не одражава све чиниоце и њихове односе, који профилирају појмовни садржај и суштину етничког конфликта.

Имајући то у виду, поједини аутори одустају од дефинисања етничког конфликта и настоје да га објасне пописом кључних елемената које један етнички конфликт мора да садржи. Такав облик дефинисања настаје на бази консензуса, тако што се анализира већи број дефиниција.

Тед Гур и Барбара Харф праве разлику између грађанског раздора и политичког насиља и објашњавају опсег етнополитичког насиља на основу седам међусобно повезаних варијабли: степена групне дискриминације, снаге групног идентитета, степена кохезије етничких група, врсте политичког окружења, јачине насиља које спроводи влада, степена спољне подршке и међународног статуса.⁴²

Сахадеван идентификује пет кључних елемената „унутрашњих ратова“: (1) Борбене линије се налазе између мањинске групе и државе која представља већинску заједницу. Милитантне групе које припадају мањинским групама оспоравају државу. (2) Географски положај конфликта укључује „етничке енклаве“ мањинских група. Стратегија је да се контролише земља или територија. (3) Циљеви етничких група су међусобно искључиви. (4) Насиље или спирала насиља је толико велика да је број цивилних жртава веома висок. (5) Реч је о угроженој групи или мањини која иницира сукоб.⁴³

Анализом наведених дефиниција етничког конфликта могу се извући кључни елементи, који су најчешће помињани, и понудити једна компилаторна дефиниција. Наиме, на основу наведених дефиниција, карактеристични елементи етничког конфликта могу се идентификовати као:

– присуство две или више етничких група, које идентификују себе или оне друге коришћењем етничких критеријума;

⁴¹ Више о томе: Paul Wilkinson, *Terrorism and the Liberal State*, McMillan Educational Ltd., Hampshire, 1987.

⁴² Ted Gurr, Barbara Harff, *Ethnic Conflicts in World Politics*, Westview Press, Boulder, 1994, pp. 77-98.

⁴³ P. Sahadevan, *Coping With Disorder: Strategies To End Internal Wars in South Asia*, Regional Center For Strategic Studies, Colombo, 2000, pp. 10-12

- супротстављене групе живе унутар исте територијалне јединице;
- постојање јасне разлике између етничких група у погледу циљева, интереса, вредности, итд;
- граница нације и државе се не поклапа. Држава не поседује унутрашњи легитимитет, јер већина њених грађана не дели неку врсту заједничког политичког и/или националног идентитета;
- држава је кључни актер, у смислу да представља већинску заједницу, а њена улога је од кључног значаја за упорност конфликта;
- насиље је и узрок и последица, а обухвата и насиље против цивила и
- постоји страх, неповерење и сумња између припадника различитих етничких група.

Закључак

У чланку је представљен преглед дефиниција етничког конфликта и закључено да повећање броја научних радова који се баве овом проблематиком не води ка прецизнијем одређењу овог појма. Разлог је садржајна неодређеност конфликта између етничких група, који се у литератури креће од друштвених неправди и ривалства, преко нередица и спора, до отвореног непријатељства и оружаног конфликта. Остаје отворено питање: где да лоцирамо етнички конфликт на овом континууму? Одговор да етнички конфликт мора да садржи насиље је неодређен, јер настаје проблем како да искажемо постојање насиља. И онда када се одредимо да то буде број смртних случајева, на крају то не буде довољно да се објасни интензитет насиља.

Настојећи да превазиђу постојеће тешкоће, поједини истраживачи дефинишу етнички конфликт на основу консензуса, тако што анализирају већи број дефиниција и извлаче из њих кључне елементе. Међутим, покушај стварања консензуалне дефиниције пописом кључних елемената етничког конфликта води у генералност и апстрактност, које не одражавају сложеност појаве. Такође, реч је о механички конституисаним дефиницијама, које могу довести само до утврђивања садржаја етничког конфликта, али не и до утврђивања његове суштине. То се не може постићи простим набрајањем конститутивних елемената, већ уочавањем њихових односа међузависности који обликују унутрашњу динамику етничког конфликта.

Један од главних разлога непостојања једне опште дефиниције етничког конфликта јесте разноликост истраживачких приступа том задатку. Могућност проучавања различитих аспеката етничког конфликта подстакла је да се овим проблемом баве антрополози, етнологи, политиколози, социолози, социјални психолози, а све више и теоретичари међународних односа и студија безбедности. Дакле, реч је о различитим научним приступима, који користе различите вокабуларе, што изазива семантичке тешкоће приликом дефинисања овог појма. С друге стране, свака научна дисциплина која се сматра надлежном за проучавање етничког конфликта истиче своја ексклузивна права на плану дефинисања овог појма, што води ка једностраности, а тиме и до неприхватања од стране других дисциплина. Заправо, решење се налази у мултидисциплинарном приступу етничком конфликту као комплексној друштвеној појави. Ипак, таква истраживања су веома ретка, јер испреплетеност предмета истраживања научних дисциплина води пре ка такмичењу него ка сарадњи, иако је она у случају дефинисања етничког конфликта више него неопходна.

Литература

- [1] Bialer, Seweryn, „The Death of Soviet Communism”, *Foreign Affairs*, vol. 70, no. 5, 1991-1992.
- [2] Brown, E. Michael (ed), *Ethnic conflict and international security*, Princeton University Press, Princeton, 2011.
- [3] Brown, E. Michael (ed), *The international dimensions of internal conflict*, Center for Science and International Affairs, Cambridge, 1996.
- [4] Brubaker, Rogers, Laitin, D. David, Ethnic and Nationalist Violence, *Annual Review of Sociology*, vol. 24, no. 1, 1998, p. 428.
- [5] Buzan, Barry, Wæver, Ole, Wilde, de Jaap, *Security a New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London, 1998.
- [6] Čačić-Kumpes, Jadranka, Zlatković Winter, Jelena, Etnički konflikt i razvoj, *Migracijske teme*, vol. 7, br. 2, 1991, стр. 151-152.
- [7] Cordell, Karl, Wolff, Stefan, *Ethnic Conflict: Causes, Consequences, and Responses*, Cambridge Polity Press, Cambridge, 2009.
- [8] Crawford, Beverly, The Causes of Cultural Conflict: An Institutional Approach, in Beverly Crawford and Ronnie D. Lipschutz, (eds.), *The Myth of „Ethnic Conflict”: Politics, Economics, and „Cultural” Violence*, University of California, Berkeley.
- [9] Eberwein, Wolf-Dieter, „Realism or Idealism, or Both? Security Policy and Humanitarianism”, *WZB Discussion Paper*, No. P 01-307, 2001, Презето са:
<http://econstor.eu/bitstream/10419/49829/1/339880910.pdf>.
- [10] Eriksson, Mikael, Wallensteen, Peter, „Armed Conflict, 1989–2003”, *Journal of Peace Research*, vol. 41, no. 5, 2004, pp. 625–636.;
- [11] Evera, van Stephan, „Primed for Peace: Europe after the Cold War”, *International Security*, vol. 15, no. 3, 1990, pp. 7-57.
- [12] Fenton, Steve, „Beyond Ethnicity: The global comparative analysis of ethnic conflict”, *International Journal of Comparative Sociology*, vol. 45, no. 6, pp. 179-194.
- [13] Fowkes, Ben, *The Disintegration at the Soviet Union: A Study in the Rise and Triumph of Nationalism*, St Martins Press, New York, 1997.
- [14] Gartner, S. Scott, „Opening up the Black Box of War”, *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 42, no. 3, 1998, pp. 252-258;
- [15] Gelb, H. Leslie, „Quelling the Teacup Wars: The New World’s Constant Challenge”, *Foreign Affairs*, vol. 73, no. 6, 1994, pp. 2-6;
- [16] Goor, van de Luc et.al., „Introduction to the Themes”, in Luc van de Goor, Kumar Rupesinghe, Paul Sciarone (eds.) *Between Development and Destruction: An Introduction Into the Causes of Conflict in Post Colonial States*, The Netherlands Ministry of Foreign Affairs The Netherlands Institute of International Relations, The Hague, 1996, p. 2.
- [17] Gurr, R. Ted, „Peoples Against States: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System”, *International Studies Quarterly* vol. 38, no. 3, pp. 347-377;
- [18] Gurr, R. Ted, Harff, Barbara, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Boulder, 1994.
- [19] Gurr, R. Ted, Marshall, G. Monty, Khosla, Deepa, *Peace and Conflict 2001: A Global Survey of Armed Conflicts, Self-Determination Movements, and Democracy*, Centre for International Development and Conflict Management, Maryland, 2001, p. 14.
- [20] Gurr, R. Ted, *Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflict*, United States Institute of Peace, Washington, 1993.

- [21] Gurr, R. Ted, *Peoples versus States: Minorities at Risk in the New Century*, United States Institute of Peace, Washington, D.C., 2000, p. 65.
- [22] Harborn, Lotta, Wallensteen, Peter, „Armed Conflict, 1989–2006”, *Journal of Peace Research*, vol. 44, no. 5, 2007, pp. 623–634.
- [23] Hassner, Pierre, „Beyond Nationalism and Internationalism”, *Survival*, vol. 35, no. 2, 1993, pp. 49-55;
- [24] Hechter, Michael, Friedman, Debra, Appelbaum, Malka, „A Theory of Ethnic Collective Action”, *International Migration Review*, Vol. 16, no. 2, 1982, pp. 412-34.
- [25] Hippel, von Karin, *Democracy by Force. U.S. Military Intervention in the Post-Cold War World*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- [26] Horowitz, Donald, *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley, 1985, pp. 41–54.
- [27] Ikenberry, G. John, „The Cost of Victory: American Power and the Use of Force in the Contemporary Order”, in Albrecht Schnabel and Ramesh Thakur (eds.) *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention. Selective Indignation. Collective Action, and International Citizenship*, United Nations University Press, New York, pp. 85-100.
- [28] Илић, Марина, „Методе истраживања узрока међународних сукоба”, *Синтезис*, вол. 2, бр. 1, 2010, стр. 50.
- [29] Kaldor, Mary, Vashee, Basker, *Restructuring the Global Military Sector*, Pinter, New York, 1997.
- [30] Kaldor, Meri, *Novi i stari ratovi: organizovano nasilje u globalizovanoj eri*, Beogradski krug, Beograd, 2005.
- [31] Kalyvas, Stathis, „The Logic of Violence in Civil War”, *LiCEP 1 (April 20-23)*, Duke University's, 2000, p. 14. Доступно на: <http://www.yale.edu/macmillan/ocvprogram/licep/1/kalyvas/kalyvaspaper.pdf>
- [32] Kaufman, Dž. Stjuart, „Etnički sukob”, u Pol Vilijams (pri.), *Uvod u studije bezbednosti*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 272.
- [33] Kaufman, J. Stuart, „Spiraling to Ethnic War: Elites, masses, and Moscow in Moldova's Civil War”, *International Security*, vol. 21, no. 2, 1996, pp. 108-138;
- [34] Kaufman, J. Stuart, *Modern hatreds. The Symbolic Politics of Ethnic War*, Cornell University Press, Ithica, New York, 2001, p. 17.
- [35] King, Charles, „The Myth of Ethnic Warfare”, *Foreign Affairs*, vol. 80, no. 6, 2001, p. 166.
- [36] Lake, David, Rothchild, Donald, „Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict”, *International Security*, vol. 21, no. 2, 1996, pp. 41-75;
- [37] Lake A. David, Rothchild, Donald, „Ethnic fears and global engagement”, in David A. Lake, Donald Rothchild (eds.), *The international spread of ethnic conflict* (pp. 339-350), Princeton, Princeton University Press, 1998, p. 339.
- [38] Lapid, Yosef, „Culture's Ship: Returns and Departures in International Relations Theory”, in Yosef Lapid and Friedrich Kratochwil (eds.) *The Return of Culture and Identity in IR Theory*, Lynne Rienner Publishers, London, Boulder, 1996, pp: 3-20.
- [39] Larrabee, F. Stephn, „Long Memories and Short Fuses: Change and Instability in the Balkans” *International Security*, vol. 15, no. 3, 1990, pp. 58-91.
- [40] Mearsheimer, J. John, „Why We Will Miss Soon the Cold War”, *The Atlantic. Monthly Magazine*, August 1990. Доступно на: <http://www.theatlantic.com/politics/foreign/mearsh.htm>; Pierre Hassner, „Culture and Society”, *The International Spectator*, vol. 26, no. 1, 1991, pp. 136-153.
- [41] Mearsheimer, J. John, „Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War”, *International Security*, vol. 15, no. 1, 1990, pp. 5-56.

- [42] Mueller, John, „The Banality of 'Ethnic War'”, *International Security*, vol. 25, no. 1, 2000, p. 42.
- [43] Нај, Џозеф, *Како разумевати међународне сукобе- увод у теорију и историју*, Стубови културе, Београд, 2006, стр. 203.
- [44] Накарада, Радмила, „Случај Косова – јединствена произвољност”, *Социолошки преглед*, вол. 41, бр. 3, 2007, стр. 305.
- [45] Posen, R. Barry, „The Security Dilemma and Ethnic Conflict”, *Survival*, vol. 35, no. 1, 1993, pp. 27-47;
- [46] Rupesinghe, Kumar, Anderlini, Sanam Naraghi, *Civil Wars Civil Peace: An Introduction to Conflict Resolution*, Pluto Press, London, 1998, p. 26.
- [47] Sahadevan, P., *Coping With Disorder: Strategies To End Internal Wars in South Asia*, Regional Center For Strategic Studies, Colombo, 2000, pp. 10-12
- [48] Small, Melvin, Singer, J. David, *Resort to Arms: International and Civil War, 1816-1980*, SAGE Publications, Beverly Hills, 1982, pp. 129-131.
- [49] Smith, Anthony, „The Ethnic Sources of Nationalism”, *Survival*, vol. 35, no. 1, 1993, p. 48-62.
- [50] Смит, Ентони, *Национални идентитет*, Чигоја штампа, Београд, 2010, стр. 40.
- [51] Smith, Graham, „Nationalities Policy From Lenin to Gorbachev”, in Graham Smith (ed.), *The Nationalities Question in the Soviet Union*, Longman Group, London, 1990.
- [52] Snyder, Jack, Ballentine, Karen, „Nationalism and the Marketplace of Ideas”, *International Security*, vol. 21, no. 2, 1996, pp. 5-4
- [53] Snyder, L. Jack, „Nationalism and the Crisis of the Post-Soviet State”, *Survival*, vol. 35. no. 1, 1993, pp. 5-26;
- [54] Stavenhagen, Rodolfo, *Ethnic Conflicts and the Nation-State*, Macmillan Press Ltd., London, 1996.
- [55] Suny, G. Ronald, *The Revenge of the Past: Nationalism, Revolution, and the Collapse of the Soviet Union*, Stanford University Press, Stanford, 1993.
- [56] Vrcan, Srđan, „Znakovita zbrka oko etničkog”, u Jadranka Čačić – Kumpes (prir.), *Kultura, etničnost, identitet*, Institut za migracije i narodnosti: Naklada Jesenki i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 1999, str. 33-34.
- [57] Wæver, Ole, Buzan, Barry, Kelstrup, Morten, Lemaitre, Pierre, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, Pinter, London, 1993.
- [58] Welsh, David, „Domestic Politics and Ethnic Conflict.” *Survival*, vol. 35, no. 1, 1993, pp. 63-80.
- [59] Wilkinson, Paul, *Terrorism and the Liberal State*, McMillan Educational Ltd., Hampshire, 1987.
- [60] Wolff, Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press Inc, New York, 2006.